

ANTIČKE KRUŽNE GROBNICE S DROMOSOM U HRVATSKOJ

UDK 904 (497.5)

Primljeno/Received: 1999. 11. 23.

Prihvaćeno/Accepted: 1999. 11. 25.

Zoran Gregl
HR-10 000 Zagreb
Arheološki muzej
Trg N. Zrinskog 19

U članku se obrađuje jedan od najrjedih grobnih oblika ranocarskog razdoblja u sjevernom dijelu Hrvatske. Riječ je o grobnicama kružnog tlorisa s kupolom i dromosom. Dosad su pronađene samo dvije i to na lokalitetima Donji Čehi u Turopolju i Bratelji na Žumberku, a pripadaju razdoblju od sredine 1. do sredine 2. st.

Ključne riječi: antika, Donji Čehi, Bratelji, paljevinske nekropole, kružne grobnice, dromos

U posljednjih dvadesetak godina intenzivirala su se istraživanja rimskodobnih nekropola ranocarskog razdoblja u sjevernoj Hrvatskoj tako da se njihov broj popeo čak na 58 (Gregl 1997: 14-18). Osim onih nekropola koje su se nalazile uz veće urbane aglomeracije kao što su Siscija i Andautonija, pronađeno je, registrirano i istraženo nekoliko desetaka nekropola koje se mogu povezati uz manje vikuse ili vile rustike. Ne treba iznenađivati kvaliteta stela koje su pronalazene na mjestima koja do prije nekoliko godina nisu uopće bila registrirana kao arheološki lokaliteti, niti raznolikost grobnih oblika s obzirom da je provincija Panonija zauzimala vrlo važno strateško mjesto u okviru Rimskog Carstva. Tu su bila "kopnena vrata" koja su uz rijeku Savu povezivala središte Carstva s istočnim provincijama, pa su tim koridorom prolazile i najvažnije prometnice, a tome treba dodati i činjenicu da su prirodni uvjeti života bili više nego dobri.

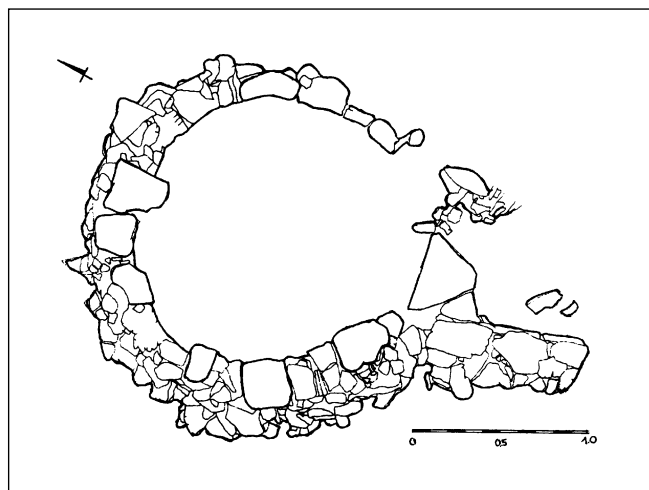
Za ovu svečarsku prigodu odabrali smo dva lokaliteta tj. dvije grobnice koje na prostoru hrvatskog dijela ove provincije predstavljaju raritet. Riječ je o kamenim grobnicama građenim u tehnici suhozida čiji je tloris kružan, a pretpostavljamo da su imale kupolu dok njihovu specifičnost određuje činjenica da je pred ulazom u grobnicu bio sagrađen dromos. Jedina dva primjerka takvih grobnica otkrivena su u novije vrijeme u blizini Zagreba i to na lokalitetima Donji Čehi u Turopolju (br. 1) i Bratelji-Ulica na Žumberku (br. 2).

Glede analogija, treba napomenuti da je žumberački prostor bio naseljen od strane plemena Latobika, isto kao i susjedni prostor u Dolenjskoj i Posavju u Sloveniji što pokazuju brojne analogije u keramičkom, staklenom i brončanom materijalu, te u oblicima grobova (Knez 1968 : 221-238; Breščak 1985 : 33-60).

1. DONJI ČEHI

Nekropola je otkrivena slučajno tijekom iskopa kanalizacijskih rovova 1988. godine. Tom je prigodom pronađena izuzetno vrijedna i atraktivna stela s prikazom robovske obitelji Valensa, žene Melanije, te djece Valentine i Donika. Budući da je 1991. godine započela gradnja plinovoda Zagreb - Velika Gorica koji je bio polagan neposredno uz staru cestu što vodi od starog Savskog mosta preko Remetinca do Velike Gorice, poduzeta su zaštitna arheološka istraživanja. Na mjestu otkrića stela locirana je nekropola pod tzv. noričko-

sl. 1 Donji Čehi, tumul 2

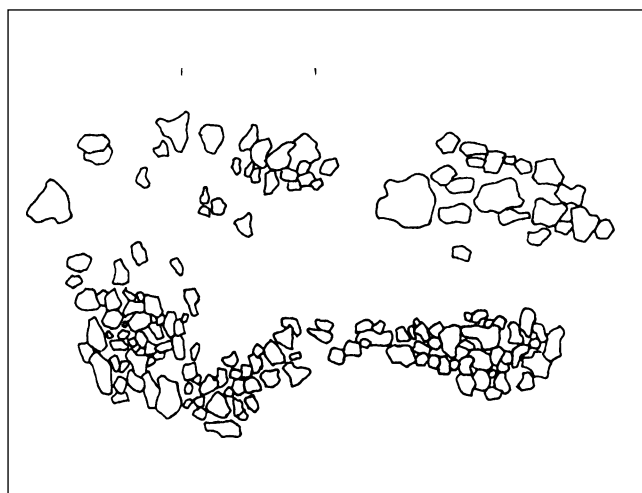
panonskim tumulima, a tijekom rujna i listopada iste godine, koliko su istraživanja trajala, iskopana su ukupno tri (Gregl 1992 : 78-79). Tumul br. 1 izuzetno je zanimljiv zbog činjenice da je bio intaktan i da je u njemu pronađen novac cara Tiberija, te da je zbog toga rangiran kao najraniji, novcem datirani, grob u sjevernoj Hrvatskoj. Tek nakon njega po dataciji dolaze nekropole Velika Gorica-Visoki brijeg, datirana novcem Kaligule (Gregl 1989a : 67-71), i Zagreb-Stenjevec (Gregl 1989 : 17-32) te Gornja Vas na Žumberku, datirane Klaudijem (Gregl 1997: grobovi 36 i 53). Tumul br. 3 u Donjim Čehima samo je djelomično istražen s obzirom da smo bili limitirani prostorom između ceste i privatnih parcela, no uspjeli smo istražiti jedan paljevinski grob bez konstrukcije. Za ovu prigodu najzanimljiviji je tumul br. 2 unutar kojega se nalazila kružna grobnica s dromosom, građena u tehnici suhozida od lomljenog kamenja. Nasuprot ulaza nalazila se kamena polica, predviđena za polaganje urne. Unutarnji promjer grobnice iznosio je 180 cm, dužina dromosa 107 cm, visina police 22 cm. Grobnica je imala kupolu, a zid je sačuvan do visine od 50 cm. Najvjerojatnije je još u antici bila opljačkana tako da osim konstrukcije nismo zatekli intaktnu situaciju, nego samo ulomke keramičkih posuda (siva poluloptasta zdjela, lonac ukrašen češljastim motivom s poklopcem, te tripes). Sve su posude rekonstruirane i pohranjene u Arheološkom muzeju u Zagrebu.

2. BRATELJI-ULICA

Arheološka istraživanja na Žumberku započela su na lokalitetu Gornja Vas 1982. godine. Nakon dolaska arheologa na teren, počele su pristizati informacije lokalnog stanovništva o nalascima arheološkog materijala i eventualnim novim lokalitetima. Tako je 1984. godine sondiran prvi tumul na željeznodobnoj nekropoli Budinjak, a 1986. godine započeli smo iskopavanje na lokalitetu Bratelji-Ulica. Rezultati su od samog početka bili više nego rječiti i već u prvoj kampanji otkrivena su dva groba i ogradni zid jedne grobne parcele. Teren je bio lociran, stavljen pod zaštitu, ali kako su istraživanja u

Gornjoj Vasi potrajala do 1989. godine, Bratelji su došli na red tek u razdoblju 1990. - 1995. godine.

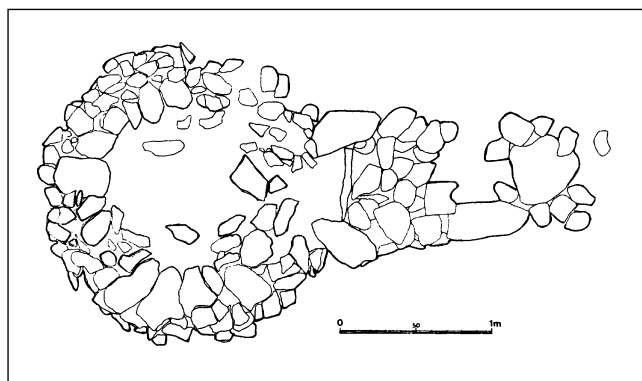
Zanimljivo je spomenuti nekoliko stvari. Nekropola se nalazi na 802 m nadmorske visine što je apsolutno iznenađenje s obzirom da je riječ o paljevinskom groblju koje datiramo od flavijevskog razdoblja do Markomanskih ratova. Na takvom bi se naime položaju logičnije moglo očekivati kasnoantički refugij i skeletne grobove. U samom selu Bratelji istražene su čak tri ranocarske paljevinske nekropole i to na lokacijama Ulica, Ilovača i Glavičica. Usprkos obilju nalaza, naselje nismo uspjeli locirati, a kako je riječ o brdovitom i šumovitom kraju, možemo pretpostaviti da su nastambe bile građene od drva. Na lokalitetu Bratelji-Ulica istražena su ukupno 34 groba različitih oblika: od kvadratnih i pravokutnih do kružnih, a nama je najzanimljivija gruzna grobnica s kupolom i dromosom (grob br. 34).

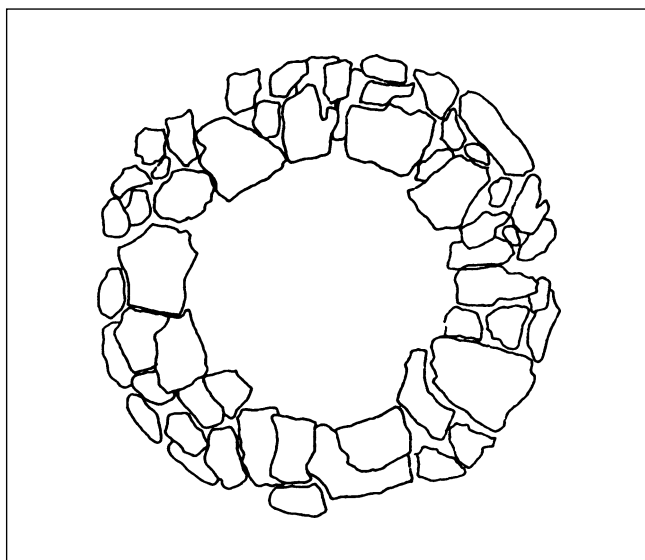
sl. 2 Bratelji-Ulica, grob 34

Grobnica je slabo sačuvana jer se nalazi neposredno ispod površine. Unutarnji promjer je cm, a dužina dromosa cm.

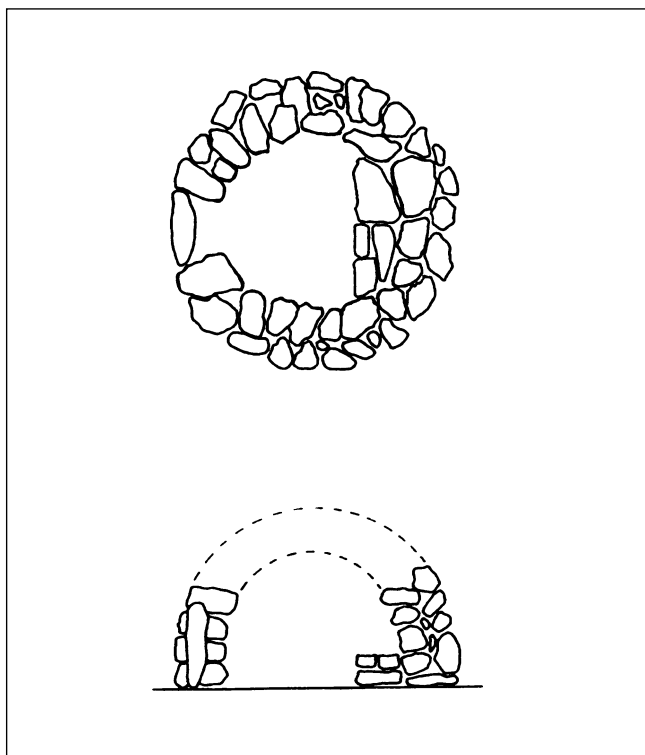
U neposrednoj blizini naših lokaliteta najveće i najkarakterističnije nekropole spomenutoga razdoblja jesu Novo Mesto-Beletov vrt (Knez 1992), Verdun pri Stopičah, Zloganje pri Škocjanu (Breščak 1990 : 103-104) gdje je jedino pronađena grobnica ovoga tipa (sl. 3), te Veliki Kamen (Uršič 1985 : 19-32). U Zloganju je riječ o

sl. 3 Zloganje pri Škocjanu, grob 6

sl. 4a

sl. 4b

grobu 6 nevelike nekropole koja je dala izuzetno mnogo sitnog, pokretnog materijala, karakterističnog za Latobike (npr. žara u obliku kuće i lonci narebrenog vrata). Sve grobnice kružnog tlorisa bile su zasute zemljom a kako su tumuli u ovom dijelu Slovenije rijetki (Breščak 1985: 39-40) nije otkriveno mnogo takvih grobova ali je njihova pojava češća u Štajerskoj i Prekmurju gdje su tzv. noričko-panonski tumuli učestaliji (Pahič 1972: T. 1- lok. Dogošće) te u Austriji (Urban 1984: 243- lok.

sl. 5a Gornja Vas, grob 48 "in situ"

sl. 5b Gornja Vas, grob 48 u Lapidariju AMZ-a

Hitzendorf) i Mađarskoj (Palágy 1997:11-26). Treba napomenuti da se dromos nešto češće javlja kod četvrtastih grobnica (Urban 1988 : 65-73; Gregl 1997 : 23-24; Pahič 1972: T. 1).

Glede tipologija okruglih grobnica u Hrvatskoj možemo razlikovati tri varijante:

- okrugli grob bez otvora. Očito je riječ o pojedinačnom ukopu jer grob nema otvor tj. vrata i nije predviđen za višekratnu uporabu (sl. 4a).
- okrugla grobnica s otvorom tj. vratima, najvjerojatnije predviđena za obiteljski ukop. Nasuprot ulaza, ponekad se nalazi polica tj. povišeno mjesto koje je predviđeno za polaganje urne dok se ostali prilozi stavljaju na podnicu grobnice (sl. 4b, 5a, 5b).
- identična kao i grobnice pod *b*, a jedina je razlika što se s vanjske strane grobnice nalazi dromos.

Svi grobovi ovog tipa pronalazeni su na paljevinskim nekropolama sjeverne Hrvatske koje se javljaju u rasponu od početka 1. st. poslije Krista pa do početka druge pol. 2. st., a najintenzivnije od flavijeuskog razdoblja do Markomanskih ratova što se vremenski poklapa s najjačom urbanizacijom i romanizacijom ovog dijela provincije Panonije.¹

¹ Najviše podataka o noričko-panonskim tumulima objavljeno je među materijalima sa znanstvenih skupova u Várpaloti i Veszprému (usp. Urban 1988 i dr.; Palágy 1997 i dr.)

POPIS LITERATURE

- Breščak 1985 D. Breščak, Oblike antičnih grobov na Dolenjskem, Dolenjski zbornik, Novo Mesto, 33-48
Breščak 1990 D. Breščak, Zloganje pri Škocjanu, Arheološka najdišča Dolenjske, Arheo, posebna številka, Novo Mesto, 99-104
- Gregl 1989 Z. Gregl, *Rimskodobna nekropola Zagreb-Stenjevec*, Katalozi Arheološkog muzeja u Zagrebu, sv. 3, Zagreb
- Gregl 1989a Z. Gregl, Rimskodobna nekropola Velika Gorica-Visoki brijeg, *Opuscula archaeologica* 14, Zagreb, 67-72
- Gregl 1992 Z. Gregl, Donji Čehi - rimskodobna nekropola, *Obavijesti HAD-a* XXIV/1, Zagreb, 78-79
- Gregl 1997 Z. Gregl, *Rimske nekropole sjeverne Hrvatske*, Zagreb
- Knez 1968 T. Knez, Oblike antičnih grobov na Dolenjskem, *Arheološki vestnik* XIX, Ljubljana, 221-238
- Knez 1992 T. Knez, *Novo mesto II*, *Carniola archaeologica* 2, Novo Mesto
- Pahič 1972 S. Pahič, *Nov seznam noriško-panonskih gomil*, *Razprave SAZU* VII/2, Ljubljana
- Palágy 1997 S. Palágy, Hügelgräber mit Dromos – Dromos-ähnlicher Vorkammer in Nord-Pannonien (Ungarn), *Balácai közlemények*, Bd. V, Veszprém, 11-26
- Urban 1984 O. H. Urban, *Das Gräberfeld von Kapfstein und die römischen Hügelgräber in Österreich*, *Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte*, Bd. 35, München
- Urban 1988 O. H. Urban, Römische Dromosgräber in der Steiermark, im Burgenland und in Niederösterreich, *Norisch-pannonische Hügelgräber*, *Vorträge der Varpalotaer Tagung vom 21 Oktober 1988*, Várpalota, 65-73
- Uršič 1985 A. Uršič, Rimsko grobišče na Velikom Kamnu, *Posavski muzej*, knj.7, Brežice, 19-32

SUMMARY

ROMAN CIRCULAR GRAVE VAULTS WITH A DROMOS IN CROATIA

Key words: Roman period, Donji Čehi, Bratelji, cremation cemetery, circular grave vaults, dromos

The investigation of Roman period cemeteries of the early Imperial period in northern Croatia has intensified in the last twenty some years, so that the number of known sites has now increased to 58 (Gregl 1997: 14-18). The variety of grave forms is not surprising considering that the province of Pannonia occupied a very important strategic site in the framework of the Roman Empire. The "land gate" was located here, connecting the center of the Empire with the eastern provinces along the Sava River, and the most important routes passed along this corridor. To this should be added the fact that the natural conditions were more than favorable for settlement.

On this occasion, two sites have been chosen, with two grave vaults representing a rarity in this province. These are stone grave vaults constructed in a dry-stone walling technique with a circular plan, and a presumed dome. Their specific attributes are determined by the fact that they had an opening or door in front of which a *dromos* (or passageway) was built. Both were found in the vicinity of Zagreb, at Donji »ehi in the Turopolje Plain and at Bratelji-Ulica in the Žumberak Heights.

1. Donji Čehi

The cemetery was discovered by chance in 1988, and rescue excavations were performed in 1991 (Gregl 1992: 78-79). Three tumuli of the Norican-Pannonian type were partly excavated, and tumulus no. 2 contained the grave vault with a dromos. The interior diameter of the grave vault was 180 cm, the length of the dromos 107 cm, the height of the shelf 22 cm, and the wall was preserved to a height of 50 cm. The grave vault was robbed, most probably in antiquity.

2. Bratelji-Ulica

This is a small cremation cemetery at a height above sea level of 802 meters. The graves have various dimensions and forms, and the one of greatest interest in this case is grave 34, which has a circular plan with a dromos. Since it was found just below the surface, it was damaged by plowing. The interior diameter of the grave vault was xx cm, the length of the dromos xx cm.

In terms of the typology of circular grave vaults in Croatia, three variants can be distinguished. The first (a) consists of a circular grave without an opening. This was obviously an individual burial, as the grave has no entrance or door and was not intended for multiple use. The second variant (b) is a circular grave vault with an opening or door, most probably intended for a family burial vault. A shelf or elevated spot can occasionally be found opposite the entrance, intended for the placement of urns, while the other grave goods were placed on the floor of the grave vault. The third variant (c) is identical to the second type of grave vault, the only difference being the dromos located on the exterior side of the grave vault.

The immediate vicinity of the above sites also contains the largest and most characteristic cemeteries from the cited period: Novo Mesto-Beletov vrt (Knez 1992), Verdun near Stopiče, Veliki Kamen (Uršić 1985: 19-32), and Zloganje near Škočjan (Breščak 1990: 103-104), the only one where a grave vault of this type was found. This was grave 6 at Zloganje, a small scale cemetery, where an exceptional quantity of material characteristic of the Latobici tribe was found (such as house-shaped urns and pots with ribbed necks). All grave vaults of circular plan were covered with soil, and as tumuli are rare in this region of Slovenia (Breščak 1985: 39-40), few such graves have been uncovered, but their appearance is more frequent in Slovenian Styria and Prekmurje (the region on the far side of the Mura River), where what are known as Norican-Pannonian tumuli are more common (Pahič 1972: Pl. 1-10k, Dogoše), and in Austria (Urban 1984: the site of Hitzendorf and others). It should be mentioned that the phenomenon of a dromos has been noted more frequently for square grave vaults (Urban 1988: 65-73; Gregl 1997: 23-24; Pahič 1972: xxxx).

All forms of circular graves with or without a dromos have been discovered at cremation cemeteries in northern Croatia, which appear from the beginning of the 1st century AD to the beginning of the second half of the 2nd century, and they are most intensively represented from the Flavian period to the Marcomannic Wars, which corresponds chronologically with the most intensive urban growth and Romanization in this section of the province of Pannonia.

Translated by B. Smith-Demo